

Poznámkový aparát – bibliografické citace

Píšeme-li vědecký a akademický text, vycházíme (většinou a nejen) jak z obecně známých informací (např.: „země je kulatá“, „Praha je hlavním městem České republiky“, „Charlie Chaplin byl filmový komik“ atd.), tak z konkrétních informací, získaných ze sekundárních nebo primárních pramenů. Rozlišení obecně známých a konkrétně pramenných informací je základní dovedností akademického a vědeckého pracovníka.

O tom, co je to pramen, se dočteme v kapitole **Prameny výzkumu**.

Konkrétní pramenné informace jsou v odborném textu jasně odděleny od našich nových autorských informací, které přinášíme. Z tohoto důvodu je v textu začleněn tzv. **poznámkový aparát**. Je dobré mít vždy na paměti, že užití odkazu na pramen, z něhož čerpám, patří k základním etickým pravidlům ve vědě. V případě, že autor ve vědeckém textu zapomene odkázat na pramen, riskuje, že informace může být považována za presentaci osobního poznatku. A autor pak ovšem celkem po právu může být považován zloděje výsledků cizích výzkumů.

Dalším důvodem užití poznámkového aparátu může být například další dílčí poznámka k textu, kterou se z nejrůznějších příčin (poznámka charakteru exkursu, rozvinutí základní myšlenky, osobní autorova poznámka apod.) rozhodneme neuvést v textu samém, odkazování na předchozí nebo následující části textu samotného, překlad citované pasáže, poděkování kolegovi za pomoc s dohledáním informace nebo např. uvedení literatury pro srovnání a hlubší pochopení zpracovávané problematiky.¹

Kromě jiného právě užitím poznámkového aparátu, ať již za celým textem nebo pod čarou pod stranou textu, se tento typ textu liší například od populárních článků v časopisech, denním tisku, na internetu apod.

Způsobů, **jak bibliograficky citovat prameny**, s nimiž pracujeme, existuje celá řada. Je velice pravděpodobné, že jinou normu využije empirický vědec z americké univerzity a jiné středoevropský historik umění. Jiné bibliografické citační normy používají humanitní obory, jiné knihovníci a jiné technické obory.

Úkolem přesné bibliografické citace je především jednoznačná identifikace, event. lokalizace pramene.

Jedno základní a nejdůležitější pravidlo ale platí pro všechny – ať již vybereme jakoukoliv normu, je potřeba ji vždy důsledně dodržet v celém textu! Vyhnete se tím zmatení čtenáře a informace zůstanou podrobné.

Ilustrativní starší příklady možných norem bibliografické citace²

1./ Kol., *Semantics: An Interdisciplinary Leader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, vyd. Steinberg, D. D. a Jakobovits, L. A., Cambridge, Cambridge University Press 1971, s. X-604.

2./ Chomsky, Noam, *Aspects of a Theory of Syntax*, Cambridge, M.I.T. Press 1965, s. XX-252 (ital. překl. in *Saggi linguistici 2*, Torino, Boringhieri 1970).

3./ Chomsky, Noam, "De quelques constantes de a théorie linguistique", *Diogenè* 51, 1965 (ital. překl. in Kol., *I problemi attuali della linguistica*, Milano, Bompiani 1968).

4./ Chomsky, Noam, "Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation", in Kol., *Studies in Oriental and General Linguistics*, vyd. Jakobson, R., Tokyo, TEC Corporation for Language and Educational Research 1970, s. 52-91; nyní in Kol., *Semantics* (viz), s. 184-216.

5./ Katz Jerrold J. a Fodor Jerry A., "The Structure of a Semantic Theory", *Language* 39, 1963 (nyní in Kol., *The Structure of Language*, vyd. Katz, J. J. a Fodor, J. A., Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1964, s. 479-518.

6./ Lakoff, Georgie, "On Generative Semantics", in Kol., *Semantics* (viz), s. 232-296.

7./ McCawley, James, "Where do noun phrases come from?", in Kol., *Semantics* (viz), s. 217-231.

Příklady užití odkazového aparátu v textu

Odkazy jsou uváděny za jednotlivými slovy, větami nebo odstavci v závislosti na tom, k jaké pasáži textu se poznámka vztahuje, a to následujícím způsobem:

1/ užitím posloupné řady arabských čísel (či jiné varianty číselné či abecední řady) v horním indexu, odkazujícím na:

a/ poznámku pod čarou pod textem na stejné tiskové straně, jako je text sám;

b/ poznámku za celým textem;

2/ uvedením příjmení autora spolu s rokem vydání publikace a event. stranou přímo v textu. V tomto případě není odkazováno na klasický poznámkový aparát, ale na bibliografický soupis použité literatury. Tento způsob je možné využít pouze v případě homogenní, úzce zaměřené bibliografie bez primárních a nepsaných pramenů³. Vhodný může být například v případě ryze filmově teoretického textu nebo kompilace.

Důvodů k výběru té či oné normy existuje celá řada. Lze předpokládat, že historik filmu, který v poznámkovém aparátu obsáhlé studie odkazuje na primární archivní prameny a často se zmiňuje o dalších skutečnostech s tématem dílčím způsobem souvisejících, užije raději variantu číselného odkazu na poznámku pod čarou na stejné straně jako je hlavní text.

Naopak teoretik, vycházející z menšího množství výhradně sekundární, často angloamerické, literatury, využije spíše variantu 2.

Odkazový aparát v textu provádíme pomocí funkcí textového editoru. Např. v případě užití textového editoru Word 2000 pomocí funkcí Vložit – Odkaz... - Poznámka pod čarou.

Zvláštní formou odkazu může být v odůvodněných případech také uvedení prostého závěrečné soupisu literatury za textem (tato obdoba je vyžadována např. v některých popularizujících časopisech – *Dějiny a současnost* aj.).

Pravidla bibliografické citace obecně

V České republice je v platnosti oficiální **norma pro bibliografické citace ČSN ISO 690** z prosince 1996⁴. Tato norma vychází ze zahraničních a mezinárodních norem a váže se do značné míry na normu knihovnickou. Povinnými údaji podle této normy jsou u knih autor, název díla, pořadí vydání, rok vydání, ISBN; a u periodik autor, název příspěvku, název periodika, číslo svazku, specifikace stránek, event. ISSN. V je tato norma dodržována u oficiálních institucionálních bibliografických přehledů (např. Střediskem vědeckých informací FF UK) a knihovnami (které však pro bližší specifikaci publikací užívají vlastní bibliografické normy). Bližší informaci o obecné normě bibliografických citací naleznete na

webových stránkách **Střediska vědeckých informací FF UK**
(<http://svi.ff.cuni.cz/biblit.htm>).

V praxi si každý obor, významný vědecký časopis (*Illuminace, Film History, Cinema & Cie* atd.) či nakladatelství (Karolinum aj.) bibliografickou normu přizpůsobují svým požadavkům, zvyklostem a konvencím. Moderní normy jsou ovlivněny také zahraničními vzory (British Standard, Harvard System, Chicago Manual of Style – 15. edice apod.). Většinou se vypouští údaje podstatné pro knihovnický svět (ISBN, ISSN) a naopak jsou akcentovány údaje související např. s historickým kontextem pramene (ročník periodika, datum vydání apod.).

Z výše uvedeného vyplývá, že užití citační normy není tak konvencionalizované, jak by se mohlo na první pohled zdát. Zejména pro případ mezioborových projektů, např. sborníků apod., je velmi podstatné, aby editor na počátku stanovil pravidla pro citační normu, a také, aby autoři tuto normu bez výjimky dodrželi. Také tato formální záležitost patří k profesionálním dovednostem vědeckého pracovníka.

-td

¹ Srov.: Jadwiga Šanderová, *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Slon 2005, s. 98.; Umberto Eco, *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia 1997, s. 210-212.

² Příklady převzaty z: U. Eco, *Jak napsat...*, s. 216.

³ Více k tématu viz: U. Eco, *Jak napsat...*, s. 217-223.

⁴ Srov.: Jadwiga Šanderová, *Jak číst...*, s. 101.